

De regio wint aan belang in een globaliserende wereld. Mensen voelen zich meer verbonden met het lokale en regionale, dan met het nationale of zelfs supranationale. Op zoek naar 'het eigene'.

door Leonie Cornips & Irene Stengs

Regionale identiteit

Lokale beleving van wie we zijn

Ook in de 21ste eeuw voelen mensen zich verbonden met de streek, dorp of stad waar zij leven of waar zij geboren zijn. Dit blijkt wel uit de brede belangstelling voor dialect en streektaal, lokale geschiedenis, genealogie en archeologie, streekgerechten, het groeiende aantal plaatsgebonden feesten, en de opkomst van lokale helden. Lokale identiteit lijkt, samen met die van het persoonlijke en nabije, aan politieke betekenis te winnen. Dit roept de vraag op waaruit deze hernieuwde en steeds nadrukkelijker vormgegeven lokale verbondenheid voortkomt. Mensen hebben zich immers altijd en overal met de eigen stad, streek of regio verbonden gevoeld. In meer politieke bewoordingen zou dezelfde vraag ook kunnen luiden: hoe is de 'vanzelfsprekende' verbondenheid met het lokale inzet geworden in het uitdragen van het regionaal eigene?

Versterkt regionalisme

In het Europa van na de Tweede Wereldoorlog, waarin de natiestaat in het voordeel van de Europese Unie veel van haar oorspronkelijke beslissingbevoegdheden heeft moeten inleveren is regionalisme een steeds sterker wordende emotionele en politieke kracht geworden. Zo kun-

nen regio's die zich door hun nationale overheid in hun rechten aangetast voelen, bij het Europese Hof in beroep gaan. Daarnaast maken de bescherming van streektaalen en minderheidstaalen en het in stand houden van culturele diversiteit deel uit van het beleid van de Europese Unie. De sociale wetenschappen bezien regionale identiteit en het daarmee verbonden sentiment regionalisme als politieke krachten die een nieuwe betekenis krijgen in een wereld waarin mensen zich vooral door processen van mondialisering en bureaucratisering bedreigd en vervreemd voelen. Door mondialisering ontwikkelen zich overal op de wereld nieuwe culturele configuraties waarbinnen mensen nieuwe maatschappelijke verbanden (moeten of willen) aangaan. Deze ontwikkelingen brengen een politieke herdefiniëring van identiteiten met zich mee, die zich niet beperken tot een tegenstelling tussen het mondiale en het regionale, of het nationale en het lokale. Overal in Europa worden plaatsgebonden identiteiten op meerdere niveaus nadrukkelijker ingevuld en uitgedragen. Onder plaatsgebonden identiteiten kunnen dus zowel lokale als regionale identiteiten worden verstaan.

Ook een als zodanig ervaren anonieme, niet-transparante, niet-empathische bureaucratistische overheid kan voor mensen reden zijn om zich niet primair met 'de natie' te identificeren. Door de overheid opgelegde grotere bestuursverbanden kunnen als vervreemdend worden ervaren. Geboortegedrag en erkenning lijken eerder in de gedeelde waarden van het oorspronkelijk eigene te kunnen worden gevonden. Het nostalgisch verlangen naar een overzichtelijke en rustieke samenleving vormt hierbij een belangrijke motiverende kracht.

Wat is identiteit?

In het politieke en publieke debat vindt weinig re-ctie plaats op het begrip identiteit. Hoe het begrip identiteit gedefinieerd kan worden, of waar het aan refereert, wordt doorgaans nauwelijks ingevuld. Toch wordt er in de huidige discussie over bijvoorbeeld Nederland als 'immigratieland' maar al te vaak een beroep gedaan op 'de Nederlandse identiteit' als iets vanzelfsprekends. In werkelijkheid drukt een begrip als identiteit geen één-op-één relatie uit. Iemand heeft niet vanzelfsprekend de Nederlandse identiteit als hij of zij Nederlands spreekt, de Nederlandse nationaliteit bezit, kennis

heeft van Prinsjesdag of de verjaardag met taart en blokjes kaas in familiekring viert. Identiteit is een dynamisch, meervoudig en ambigu resultaat van het voelen, denken en handelen van individuen of groepen. Identiteitsformatie speelt zich af tussen tegenstellingen die door mensen zelf geconstrueerd en beleefd worden. Voorbeelden daarvan zijn tegenstellingen als autochtoon versus allochtoon, jong versus oud en stedeling versus plattelander. Welke tegenstellingen en welke combinaties van tegenstellingen als relevant beleefd worden is voortdurend aan verandering onderhevig.

Bij het ervaren van een gedeelde, lokaal gebonden identiteit worden ideeën over wat de inhoud van het eigene uitmaakt (zoals taal, economische activiteiten, feesten, religie) als de 'exclusieve en natuurlijke' eigenschappen (soms bijna in de zin van eigendom) van een bepaalde groep beschouwd. Op deze manier beschouwd houdt identiteit onontkoombaar een even vanzelfsprekend onderscheid in met andere mensen 'van elders'. Het maken en benadrukken van verschillen is daarmee een belangrijke voorwaarde voor gevoelens van gemeenschappelijkheid. In dit proces van identificatie en differentiatie gaat het

zowel om ideeën die mensen over zichzelf hebben, als om ideeën die anderen over hen hebben. Stereotypering is dan ook de grondslag van de constructie van groepsidentiteiten.

Overlap bestuur en identiteit

Het lijkt vanzelfsprekend: het Fries wordt gesproken in de provincie Friesland en het Limburgs wordt gesproken in de provincie Limburg. Deze vanzelfsprekende koppeling van, in dit geval, een taal aan een provincie roept allereerst de vraag op of er over zo iets als een provinciale identiteit kan worden gesproken, en in hoeverre een dergelijke identiteit samenvalt met lokale of regionale identiteit.

Bij de indeling van Nederland in gemeenten en provincies staat de bestuurbaarheid van het land voorop. Het is een indeling die vanuit de nationale overheid tot stand is gekomen. Provinciale grenzen zijn daarmee in eerste instantie bestuurlijke en juridische grenzen. Taal en cultuur laten zich niet of maar slechts ten dele door deze, grotendeels artificiële, geografische afbakeningen inkaderen. Ditzelfde probleem treft ook 'de nationale' taal en cultuur. Het politieke ideaal van elke natiestaat is het samenvallen van de grens die de natiestaat afbakt als een bestuurlijke en soevereine eenheid met de grens van 'haar' cultuur en taal. In de realiteit echter bestaan er overal grotere en kleinere culturele en talige verschillen die mensen over de politieke of bestuurlijke grens van de natiestaat, provincie of gemeente met elkaar verbinden of juist uit elkaar drijven. Vrijwel alle jonge natiestaten die in het begin van de

twintigste eeuw na het uiteenvallen van de grote Europese dynastieën ontstonden, gaven het idee van talige en culturele homogeniteit inhoud door naast vlag en volkslied een nationale standaardtaal en gestandaardiseerd onderwijs in te voeren.

Regionale identiteiten hoeven dus helemaal niet met provinciegrenzen samen te vallen. Sterker nog: ze reiken vaak over provinciegrenzen heen of ze vormen kleinere eenheden binnen de provincie. Dat mensen dan toch zo iets als een provinciale identiteit kunnen ervaren komt voor een belangrijk deel doordat veel cultuurpolitiek vorm en inhoud krijgt binnen het bestuurlijk kader van de provincie. Het was bijvoorbeeld de provincie Limburg die de erkenning van het Limburgs als streektaal initieerde en daarvoor bij de Nederlandse overheid een aanvraag daartoe indiende. Vanuit een taalkundig standpunt bestaat er echter niet zo iets als 'het Limburgs'. Geen enkel taalkundig verschijnsel wordt uitsluitend of juist overal in Limburg gebruikt. Er bestaat dus een spanningsveld tussen enerzijds identiteit als iets dat lokaal beleefd en ingevuld wordt, maar anderzijds als iets dat op provinciaal niveau onderdeel is van een te voeren cultuurpolitiek.

Uniek voor de gemeenschap

Het begrijpen van de formatie van identiteiten op basis van lokale en regionale taal- en cultuuruitingen is een complex proces. Mensen weten precies wat het eigene aan hun dialect is of wat hun feesten uniek voor de streek maakt. Vanuit een taalkundig of sociaalwetenschappelijk

‘Identiteit is een dynamisch, meervoudig en ambigu resultaat van het voelen, denken en handelen van individuen of groepen. Identiteitsformatie speelt zich af tussen tegenstellingen die door mensen zelf geconstrueerd en beleefd worden’

perspectief ziet lokale eigenheid er echter anders uit. Veel van de lokaal als uniek ervaren talige en culturele praktijken blijken ook 'van elders' te zijn. Voor de meeste mensen ontbreekt het zicht op hoe groot de verspreidingsgebieden van de meeste praktijken zijn. Duidelijk is wel dat mensen talige en culturele praktijken uit de eigen omgeving 'selecteren' en als 'uniek voor hun gemeenschap' bestempelen.

Een goed voorbeeld van talige selectie in Limburg is het type zin dat in het hele oosten met uitzondering van Groningen voorkomt. Het gaat hier om zinnen als 'ik was hem de handen' of 'hij snuit zich de neus'. In het Nederlands herkennen we dit type zin in: 'ik snoer hem de mond' of 'dat hangt me de keel uit'. Ondanks dat dit type zin tot ver in de dialecten in het oosten voorkomt, wordt ze in Limburg gepercipieerd als 'deze zin is typisch iets van ons dialect'. De geografische distributie laat echter zien dat dit als lokaal beleefde talige element zich in het geheel niet aan provinciegrenzen stoort.

Naast taal is feest één van de belangrijkste markers van streekgebonden identiteit. Klassieke voorbeelden van feesten en rituelen die met een bepaalde streek geassocieerd worden zijn Luilak (Zaanstreek), Sunderklaas (de Waddeneilanden), Sint-Maarten (o.a. Noord-Holland, noordelijke provincies, Limburg), paasvuren (oostelijke provincies) en natuurlijk carnaval (Limburg, Noord-Brabant). Door economische groei, toename van vrije tijd en mobiliteit, vaak met een gemotiveerde middenstand als drijvende kracht, is tussen 1955-1970 zowel in Nederland als elders in Europa het aantal 'vergeten' lokale feesten dat opnieuw wordt gevierd enorm toegenomen. Dit doet niets af aan de beleving van zulke 'heruitgevonden' en 'gecommercialiseerde' vieringen als het authentiek eigene waarin het verband met de plek benadrukt wordt. Tegelijkertijd zien we echter hoe bijvoorbeeld een met het oosten van het land geassocieerd ritueel als het paasvuur ook daarbuiten steeds populairder wordt. Soms wordt dit soort 'toe-eigening door anderen' als niet-authentiek neergezet. Ook het Limburgs carnaval is een goed voorbeeld van een feest waarin het eigene aan het echte gekoppeld wordt. Elk jaar wordt er in Limburg geageerd tegen de aanwezigheid van 'Hollanders' die het carnaval vieren niet

'in de genen' zouden hebben. Ook het carnaval boven de rivieren is, vanuit Limburgs perspectief, niet het echte carnaval want dat kan alleen in Limburg door Limburgers gemaakt en beleefd worden. Voor Brabanders geldt hetzelfde.

Overwegingen voor beleid

Gemeenschappelijke identiteiten, nationaal of lokaal, zijn altijd heterogeen. Elke groep of gemeenschap bestaat altijd uit subgroepen. Enerzijds doen generalisaties daarom de realiteit tekort, anderzijds is het onmogelijk om aan alle identificaties recht te doen. Dit is lastig laveren, maar het maakt al veel uit als overheden laten zien zich bewust te zijn van het bestaan van verschillende identiteiten. Door mensen van het begin af aan te betrekken bij veranderingen die het 'lokale' betreffen, of het nu gaat om gemeentelijke herindelingen, wijzigen van gemeentenamen of ingrepen in het landschap, kan er draagvlak ontstaan. Verbondenheid met het eigene kan dan in plaats van een potentiële tegenkracht positieve betrokkenheid bij dergelijke veranderingen genereren.

Leonie Cornips en Irene Stengs zijn verbonden aan de Onderzoeksgroep Taalvariatie en Ethnologie van het Meertens Instituut.

Gebruikte websites

http://europa.eu/pol/cult/index_nl.htm

<http://cf.hum.uva.nl/natlearn/limburgs/verslag.html>

<http://www.limburgsedialecten.nl/sjablonen/dialecten/pagina.asp?subsite=176&onderwerp=90041>

Referenties

Cornips, L. V. De Rooij, J. Leerksen & I. Stengs (2009). *Between Nostalgia and Subversion: Language, Language Difference, and the Construction of Cultural Heritage in Limburg*. NWO-aanvraag Culturele Dynamiek.

Cornips, L. (2000). 'Shifting Identities in Limburg', p. 601-616, in: Dekker, T., J. Helsloot en C. Wijers (eds). *Roots and Rituals: Managing ethnicity*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Leerksen, J. (2006). *National Thought in Europe. A Cultural History*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Stengs, I. (ed) (te verschijnen.) *De wereld in Nederland. Nieuwe Nederlandsheid in feest en ritueel*. Amsterdam: Amsterdam University Press.